

بنیاد کن انقلاب اسلامی
حساب ۱۰۰ امام (ره)

معاونت عمران روستایی
دفتر برنامه ریزی و هماهنگی طرح‌ها

برنامه ریزی کالبدی - فضایی در راستای توسعه پایدار منظومه های روستایی - شهری

دکتر عباس سعیدی
(استاد دانشگاه شهید بهشتی)

تابستان ۱۳۹۹

سرشناسه	: سعیدی، عباس
عنوان و نام پدیدآور	: برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی در راستای توسعه پایدار منظومه‌های روستایی - شهری / نویسنده عباس سعیدی؛ [برای] بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، معاونت عمران روستایی، دفتر برنامه‌ریزی و هماهنگی طرحها.
مشخصات نشر	: تهران: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ۲۴۰ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۵۴-۰۸-۸
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
موضوع	: توسعه پایدار شهری -- ایران / Sustainable urban development -- Iran
موضوع	: شهرها و شهرستان‌ها -- ایران -- توسعه / Cities and towns -- Iran -- Growth
موضوع	: عمران شهری -- ایران -- آینده‌نگری / Community development, Urban
موضوع	: عمران روستایی -- ایران -- برنامه‌ریزی / Rural development -- Iran -- Planning
شناسه افزوده	: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی
شناسه افزوده	: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، دفتر برنامه‌ریزی و هماهنگی طرحها.
رده بندی کنگره	: HCV۹
رده بندی دیویی	: ۳۳۸/۹۵۵
شماره کتابشناسی ملی	: ۶۱۶۱۷۲۵

برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی
در راستای توسعه پایدار منظومه‌های روستایی - شهری
 نویسنده: دکتر عباس سعیدی / استاد دانشگاه شهید بهشتی
 ناشر: بنیاد مسکن انقلاب اسلامی

طراحی روی جلد و صفحه آرا: علی اعرابی
 لیتوگرافی، چاپ و صحافی: چاپ نواندیش
 چاپ اول: تابستان ۱۳۹۹
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

شماره شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۰۵۴-۰۸-۸
 بها: ۴۰۰,۰۰۰ ریال

تمامی حقوق مربوط به این کتاب محفوظ و متعلق به بنیاد مسکن انقلاب اسلامی می‌باشد.

تهران - خ دکتر فاطمی - شماره‌ی ۲۷۱ - صندوق پستی ۴۹۱۳/۱۵۸۷۵

تلفن: ۸۸۹۵۵۹۴۵ / دورنگار: ۸۹۹۵۵۹۳۳

نشانی سایت: www.bonyadmaskan.ir

لطفاً کلیه‌ی انتقادات و نقطه‌نظرات اصلاحی خود را به نشانی

publish@bonyadmaskan.ir با ذکر نام کتاب و شماره‌ی صفحه ارسال نمایید.

فهرست مطالب

۹	پیشگفتار
۱۱	پیشگفتار نویسنده
۱۳	مقدمه
۲۵	فصل اول: مفاهیم بنیادین توسعه و برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی
۲۷	مقدمه
۲۷	نظام و رویکرد نظام‌وار
۲۹	مکان، فضا و نظام فضایی
۴۱	ساختار و کارکرد نظام فضایی
۴۳	پیوستگی ساختاری - کارکردی بلوکه‌ها
۴۴	سازمان فضایی و اجزای آن (نظام سکونتگاهی)
۴۶	تقسیمات فضایی (منطقه، ناحیه، منظومه)
۴۹	منظومه‌های روستایی
۴۹	مجموعه‌های روستایی
۴۹	حوزه‌های عمران روستایی
۵۰	مراکز منظومه‌های روستایی:
۵۰	مراکز مجموعه‌های روستایی:
۵۰	مراکز حوزه‌های عمران روستایی:
۵۰	اجزای کالبدی منظومه‌ها
۵۱	شبکه سکونتگاهی و انتظام فضایی
۵۳	مفهوم توسعه
۵۶	برنامه‌ریزی توسعه
۵۷	پایداری و توسعه پایدار
۶۱	فصل دوم: شالوده‌های برنامه‌ریزی کالبدی - فضایی
۶۳	مقدمه
۶۶	شالوده‌های نخستین
۶۶	فون تونن و حلقه‌های متمرکز،
۶۸	نظریه مکان مرکزی
۷۰	الگوی سکونتگاهی
۷۰	سلسله مراتب سکونتگاهی
۷۰	قاعده رتبه - اندازه و سلسله مراتب سکونتگاهی

۷۱	مکان‌گزینی و مکانیابی
۷۳	رویکرد قطب رشد
۷۵	مدل مرکز- پیرامون
۷۷	توسعه اگروپلیتن
۷۸	راهبرد شبکه منطقه‌ای
۸۱	پویش ساختاری- کارکردی
۸۴	قانونمندی‌های پویش ساختاری- کارکردی
۸۵	برنامه‌ریزی توسعه پایدار
۸۷	شالوده‌های پایداری و توسعه پایدار
۹۰	مفهوم و معنای توسعه پایدار
۹۴	ذینفعان از توسعه پایدار
۹۵	پایداری در فرایند جهانی‌شدن
۹۸	پایداری توسعه پایدار
۱۰۰	ابعاد و الزامات توسعه پایدار روستایی
۱۰۳	فصل سوم: مروری بر پیشینه نظری- مطالعاتی در بنیاد مسکن
۱۰۵	مقدمه
۱۰۵	تجربیات نظری- مطالعاتی در بنیاد مسکن
۱۰۶	سطح‌بندی روستاهای کشور
۱۰۹	استقرار بهینه روستاهای پراکنده استان کهگیلویه و بویراحمد
۱۱۰	طرح ساماندهی فضایی روستاهای پراکنده
۱۱۲	طرح مکان‌گزینی و مکانیابی سکونتگاه‌های روستایی
۱۱۳	پیش‌فرض‌ها
۱۱۳	پیش‌فرض‌های عام:
۱۱۳	پیش‌فرض‌های خاص:
۱۱۵	ضوابط اجتماعی- اقتصادی:
۱۱۶	ضوابط حقوقی:
۱۱۶	ضوابط سیاسی- اداری:
۱۱۶	ضوابط فضایی- کارکردی:
۱۱۷	امکان‌سنجی استقرار روستاهای جدید
۱۲۰	ضوابط مکانیابی سکونتگاه‌های روستایی
۱۲۴	طرح توسعه پایدار منظومه‌های روستایی
۱۲۵	فصل چهارم: انتظام کالبدی- فضایی و پیوندهای روستایی- شهری
۱۲۷	مقدمه
۱۲۷	نگرش منطقه‌ای و پیوندهای روستایی- شهری
۱۲۹	نواحی روستایی، شهری و پیراشهری
۱۳۰	جریان‌های فضایی و تعامل روستایی- شهری
۱۳۱	جریان‌های فضایی یا تعامل بین مکان‌ها

۱۳۱	جریان افراد
۱۳۲	جریان‌های مهاجرتی
۱۳۴	مهاجرت و تولید در شهر کوچک
۱۳۴	جریان تولید
۱۳۵	جریان تولید و تأمین مواد غذایی
۱۳۷	نقش بازارهای محلی در برپایی جریان‌ها
۱۳۸	جریان سرمایه
۱۳۹	گام‌های تحلیل جریان‌های سرمایه:
۱۳۹	انواع جریان فضایی در ارتباط با حمل و نقل
۱۴۰	حمل و نقل و سامان‌پذیری فضایی در سطح محلی
۱۴۱	ضرورت توجه به روابط روستایی- شهری
۱۴۲	روابط سنتی شهر و روستا
۱۴۳	روابط نوین روستایی- شهری
۱۴۶	تفاوت‌های ادراکی میان روابط و پیوندها
۱۴۸	پیوندهای روستایی- شهری
۱۵۴	شبکه سکونتگاهی و پیوستگی روستایی- شهری
۱۵۵	جایگاه خوشه‌های منطقه‌ای
۱۵۶	دستور کار تازه‌ای برای مراکز خدمات روستایی
۱۲۵	فصل پنجم: منظومه‌های روستایی و توسعه پایدار کالبدی- فضایی
۱۵۹	مفهوم و چارچوب منظومه‌های روستایی
۱۶۱	ساختار، کارکرد و سازمان فضایی منظومه
۱۶۱	ساختار فضایی منظومه‌های روستایی
۱۶۳	کارکرد منظومه‌های روستایی
۱۶۴	سازمان و اجزای سکونتگاهی منظومه‌ها
۱۶۶	منطقه کارکردی و منظومه‌ها
۱۶۸	منظومه به عنوان منطقه کارکردی
۱۶۹	روابط و تعامل درون‌منظومه‌ای
۱۷۱	روابط و تعامل فرامنظومه‌ای
۱۲۵	فصل ششم: توسعه پایدار منظومه‌های روستایی
۱۷۹	مقدمه
۱۷۹	مسایل و نارسایی‌های محیطی- بوم شناختی:
۱۷۹	مسایل و نارسایی‌های اجتماعی- اقتصادی:
۱۸۰	مسایل و نارسایی‌های ساختار کالبدی- فضایی:
۱۸۱	مسایل و نارسایی‌های نهادی- سازمانی:
۱۸۱	فرصت‌ها و قابلیت‌های سکونتگاه‌های روستایی
۱۸۱	در عرصه محیطی- بوم شناختی:
۱۸۱	در عرصه اجتماعی:

پیشگفتار

با عنایت به دگرگونی‌های همه‌جانبه محیط‌های روستایی و کانون‌های شهری در دهه‌های اخیر و به تبع آن، تحول اندیشه‌ها و رویکردها در زمینه عمران و توسعه سکونتگاهی، فراهم‌سازی متناسب ادبیات پشتیبان این روندها امری بس ضروری است. با این وجود، برخی کتاب‌ها با نام «برنامه‌ریزی کالبدی» یا «کالبدی-فضایی» در سال‌های اخیر توسط برخی از پژوهشگران، تدوین شده است که در آنها گرچه به قلمرو و ماهیت این بحث پرداخته شده، لیکن هنوز زوایای بسیاری در این زمینه وجود دارد که نیازمند روشنگری و رفع ابهام است. از این رو، کتاب حاضر دو وظیفه بنیادین را برعهده خواهد گرفت: نخست، تبیین جایگاه مطالب و مباحث اصیل مرتبط با شالوده‌ها و اصول برنامه‌ریزی کالبدی-فضایی و دیگر، تدوین و معرفی چارچوب‌های لازم و متناسب توسعه پایدار کالبدی-فضایی روستاهای کشور که بتوان بر مبنای آن، راهنمای پیشبرد طرح «توسعه پایدار منظومه‌های روستایی» و دیگر برنامه‌های توسعه پایدار روستایی را در این قالب نوین فراهم ساخت.

انتشار این کتاب که در قالب هفت فصل تنظیم گردیده، مرهون رهنمودها و مساعی مجموعه‌ای از علاقمندان به مباحث توسعه و عمران روستایی کشور است. از این رو، ضروری است از جناب آقای مهندس محمدرضا شاملو معاونت عمران روستایی که با راهنمایی‌های مدیرانه خود بر غنای محتوایی کتاب افزودند، همچنین از جناب آقای دکتر فرهاد عزیزپور (دانشیار دانشگاه خوارزمی)، سرکار خانم دکتر صدیقه حسینی حاصل که نظارت علمی مطالعات را عهده‌دار بودند، از مدیران و همکاران دفاتر حوزه معاونت عمران روستایی، از مجری مطالعه آقای دکتر عباس سعیدی (استاد دانشگاه شهید بهشتی) و نیز سرکار خانم مهندس فاطمه کرد که پیگیری مطالعات را عهده‌دار بودند، صمیمانه سپاسگزاری نماید.

امید است با انتشار این کتاب، امکان آرایه یافته‌ها و دستاوردهای بنیاد مسکن انقلاب اسلامی به جامعه علمی و دانشگاهی و علاقمندان مباحث توسعه روستایی فراهم آید.

غلامرضا مجیدی

مدیر کل دفتر برنامه‌ریزی و هماهنگی طرح‌ها